

**Requiescat in pace.
Necrologuri din colecțiile Bibliotecii „Teleki - Bolyai”**

WEISZ ZSIDÓNIA
Biblioteca Județeană Mureș
Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki - Bolyai”

Abstract

Requiescat in Pace. Obituaries in the „Teleki - Bolyai” Library Collections

The Teleki - Bolyai Library owns a huge amount of obituaries, printed between 1783-1976. Even though the primary aim of these documents was to commemorate the death of someone, the data included in them can be used for several types of research.

The first part of the paper focuses on the presentation of the obituary, as a source-type, and of the collection held in the above-mentioned library. The second part of the paper presents the process of elaboration of an Excel table, which facilitates the work of researchers and librarians, and also allows the preservation of the printed document.

Keywords: *obituary, database, Teleki - Bolyai Library, biographies, Transylvania*

Pe lângă volumele de mare valoare bine-cunoscute publicului, rafturile Bibliotecii „Teleki-Bolyai” din Târgu-Mureș adăpostesc o bogată colecție de foi volante, cum ar fi diferitele tipuri de afișe, invitații și anunțuri tipărite și scrise de mână. O colecție aparte printre aceste documente o reprezintă necrologurile adunate într-o perioadă de peste 200 de ani.

Studiul de față se concentrează asupra prezentării colecției de necrologuri, fără însă a fi o prezentare a morții ca fenomen social, sau o analiză a discursurilor propriu-zise. Lucrarea se structurează pe două părți. Prima constă în prezentarea necrologului ca tip de document, respectiv în analizarea scurtă a colecției de documente din fond. Cea de a doua secțiune descrie procesul de prelucrare al fondului și baza de date în sine, cu explicații practice privind folosirea acesteia.

*

Conform definiției din DEX, necrologul este un „discurs, articol cu caracter funebru în care de obicei sunt relevate calitățile morale și valoarea socială a unei persoane decedate de curând.”¹ Deși par destul de bizare, documentele cu chenarul negru - în special cele din secolul al XIX-lea, sau și mai vechi - nu sunt doar simple imprimare prin care se anunță decesul cuiva. Oratoria fastuoasă și complexitatea informațiilor cuprinse în aceste tipărituri oferă informații prețioase pentru cei interesați de literatura religioasă, respectiv istoria socială.

Moartea,² ca ultima dintre stațiile vieții umane, a fost sărbătorită cu fast încă din cele mai vechi timpuri. Astfel, pe lângă recuzita de bază - și anume coșciugul - apar noi și noi componente ale spectacolului funebru: catafalcul, hainele de doliu, jerbele, piatra funerară și anunțurile mortuare.

În secolele precedente, predicile funerare și necrologurile scrise în onoarea defunctului erau destinate în exclusivitate aristocrației. Cu trecerea timpului însă și burghezia dornică de reprezentare a descoperit această practică,³ astfel ele au început să fie produse în masă.

Odată produsă, trecerea în neființă a unei persoane se cuvenea a fi anunțată publicului. Informația de bază - bineînțeles pe lângă vestea tristă -

¹ www.dexonline.ro/definitie/necrolog. Accesat ultima dată pe 04. 04. 2012.

² Despre moarte și percepția sa vezi Arnold Toynbee (ed.), *Men's concern with Death*, New York, McGraw-Hill, 1969; Philippe Ariés, *L'homme devant la mort*, Paris, Le Seuil, 1977; Idem: *Images de l'homme devant la mort*, Paris, Seuil, 1983; Lakner Judit, *Halál a századfordulón*, Budapest, História, MTA TTI, 1993; Michel Vovelle, *La mort et l'Occident de 1300 à nos jours*, Paris, Bibliotheque Illustree Des Histoires, 1983; Grancea, Mihaela - Dumitran, Ana (eds.), *Discursuri despre moarte în Transilvania secolelor XVI-XX*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2006.

³ Lakner Judit, *Halál a századfordulón*, Budapest, História, MTA TTI, 1993, p. 88.

era data și locul înmormântării, pentru ca cei dornici să poată participa.⁴ Alte informații interesante cuprinse în documente se refereau la circumstanțele morții, meritele și eventualele funcții ale defunctului, respectiv date despre familie. Designul și textul necrologurilor a fost modelat de stima de sine, stilul epocii și cel personal, posibilitățile financiare ale urmașilor, respectiv apartenența la o anumită confesiune sau grup etnic.

Din compararea textelor reiese că în foarte multe cazuri necrologurile erau tipărituri preformulate, care puteau fi comandate de la serviciile de pompe funebre, alături de celelalte accesorii necesare înmormântării, iar familiei îndoliată îi rămânea numai introducerea datelor personale ale defunctului, respectiv distribuirea acestor foi.

Necrologurile din Biblioteca „Teleki-Bolyai” sunt inventariate în Fondul Bolyai, între cotele Bq-1786 și Bq-1814. Dintre acestea, exemplarele cuprinse între cotele Bq-1786 și Bq-1811 aparțin de așa-zisul fond vechi de anunțuri mortuare, colecționate de fostul Colegiu Reformat din Târgu-Mureș. Aceste poziții sunt aranjate în ordine alfabetică, fiecărei litere îi corespunde o cotă diferită. Bq-1810 adună necrologurile foștilor profesori ai Colegiului Reformat din oraș. La Bq-1811 s-au inventariat alte 369 de exemplare mai vechi (publicate înainte de anii 1960), provenind din donații. Cota Bq-1812 (circa 1.000 numere) conține mai multe dosare ce cuprind necrologurile membrilor familiei Teleki, respectiv ale foștilor colegi, dubletele, și câteva sute de anunțuri noi (emise după anii 1960).

Numărul Bq-1813 cuprinde necrologurile donate Bibliotecii „Teleki - Bolyai” de către Láni Oszkár.⁵ Majoritatea acestor 197 de documente o reprezintă anunțurile mortuare ale membrilor familiei, iar restul ale diferitelor personalități locale. Láni nu a avut descendenți. Cota Bq-1814

⁴ O parte semnificativă dintre necrologuri au fost trimise prin poștă, la care - conform obiceiului - se aștepta ca recipientul să răspundă prin scrisoare sau cu trimiterea cărții de vizită.

⁵ Láni Oszkár (1888-1953), compozitor, pianist. Despre viața lui vezi *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon, III. Kh - M*, ed. Dávid Gyula, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1994, p. 324.

conține 73 de documente coligate, toate fiind trimise episcopului reformat Szász Domokos, respectiv soției acestuia.

Colecția de necrologuri se îmbogățește constant prin donații. Aceste noi achiziții sunt inventariate la cota Bq-1812 și (alături de Bq-1813 și 1814) urmează să fie introduse într-un tabel Excel.

Baza de date și folosirea acesteia

La începutul anului 2009 a început prelucrarea necrologurilor existente în posesia Bibliotecii „Teleki - Bolyai.” În decurs de aproape un an, autoarea lucrării a reușit să introducă un număr de 2.706 de tipărituri (și anume cotele Bq-1786-1811) într-o bază de date, ele reprezentând așa-zisa colecție de anunțuri mortuare vechi ale Bibliotecii „Teleki - Bolyai.” Necesitatea acestei lucrări a fost determinată pe de o parte de numeroșii cercetători dornici să aibă acces la colecție, iar pe de alta de dorința de a facilita orientarea și regăsirea informației în colecție.

Necrologurile - contrar cărților, care sunt menite să servească un public larg - nu sunt produse pentru a fi răsfoite de numeroase ori și de multe persoane. De aceea, nici calitatea hârtiei, nici cea a vopselei nu este considerabilă, documentele fiind astfel predispuse degradărilor mecanice și chimice. Baza de date contribuie semnificativ la păstrarea stării optime a exemplarelor originale, fiindcă documentul propriu-zis intră în contact direct cu cercetătorul numai în cazuri excepționale.

Baza de date este importantă și din motive de eficacitate. Cum regulamentul intern al bibliotecii nu permite acordarea unui număr ridicat de documente unui cititor, în același timp, documentul electronic le oferă posibilitatea de căutări nelimitate. Astfel, atât cercetătorul, cât și bibliotecarul economisesc timp semnificativ.

După consultarea cu colegii, s-a decis folosirea tabelului Excel ca metodă de lucru, fiindcă acest program permite prelucrarea unui număr ridicat de documente și ajută la obținerea rapidă a informației solicitate de cercetător. În cazul în care utilizatorul nu este familiarizat cu operațiile

executate în Excel are posibilitatea de a consulta mai multe cursuri on-line.⁶ Structura tabelului a fost creată în așa fel încât informațiile să fie ușor de urmărit.

Datele prelucrate au fost introduse în celule, acestea fiind aranjate pe rânduri și coloane.⁷ Celulele pot fi copiate sau mutate cu ușurință și se pot edita oricând. În cazul în care utilizatorul dorește să găsească o anumită informație, cu folosirea comenzii *Ctrl+F* și introducerea numelui sau a termenului căutat, se ajunge direct la acel termen sau la lista cu rezultate.⁸

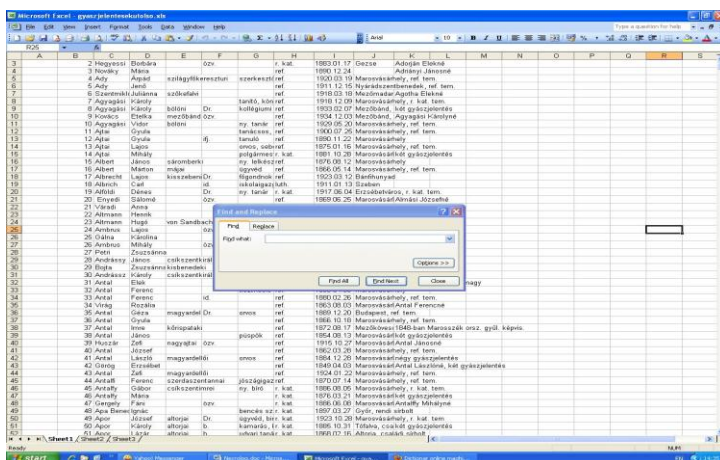

Fig. 1. Căutarea în baza de date

⁶ <http://www.ecursuri.ro/cursuri-online/excel-prin-exemple> sau <http://www.baycongroup.com/el0.htm>. Accesat ultima dată pe 11 aprilie 2012.

⁷ *Rows*, respectiv *columns*, în cazul în care utilizatorul folosește programul Excel în engleză.

⁸ De exemplu, dacă cineva dorește să afle câte persoane de confesie unitariană se găsesc în baza de date, poate introduce în câmpul de căutare prescurtarea **unit.**, după care ajunge la o listă de 52 de rezultate. Însă, cum în baza de date sunt introduse și cimitirele în care persoanele au fost înmormântate, pe această listă de 52 de poziții apar și cimitirele unitariene, prescurtarea lor fiind **unit. tem** (unitarius temető). Introducem ca termen de căutare **unit. tem**, primim 3 rezultate. Eliminând aceste trei cimitire, ajungem la numărul unitarienilor din baza de date, și anume 49 de persoane.

Întrucât la categoriile titluri, funcții și religie s-au folosit anumite abrevieri, pentru a facilita căutarea în baza de date, cercetătorilor le este asigurată o listă cu toate prescurtările folosite.⁹

Tabelul Excel în care au fost introduse datele prelucrate este structurat pe 11 coloane, prima celulă din fiecare coloană menționând tipul de informație conținută. Primele două coloane, denumite *sorszám* (număr de ordine), respectiv *régi jelzet* (cota veche) indică numărul de ordine al necrologului propriu-zis în baza de date, respectiv numărul prin care documentul se regăsește pe rafturile bibliotecii.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
1	Sorszám	Régi jelzet	Név	Keresztnév	Előnevek	Címek	Funkció/fir	Felelőset/v	Elhalálozás	Temetés he	Megjegyzések			
2		1	Abas	János			lelkész, su.ref.		1815.08.06	Nagyenyed				
3		2	Hegyessi	Borbára		özv.		r. kat.	1883.01.17	Geze	Adorján Elekné			
4		3	Nováky	Mária				ref.	1890.12.24		Adriányi Jánosné			
5		4	Ady	Árpád	szilágyfőkereszturi	szerkesztőref.			1920.03.19	Marosvásárhely, ref. tem.				

Fig. 2. Tipurile de informații introduse în baza de date

Următoarele patru coloane - *név* (nume), *keresztnév* (prenume), *előnevek* (atribute nobiliare), *címek* (diferite titluri) - adună informații legate de numele și statutul defunctului. Numele de familie sunt aranjate în ordine alfabetică, femeile măritate fiind menționate la litera cu care începe numele de familie al soțului.¹⁰ Menționarea atributelor este justificată de faptul că un procent semnificativ dintre persoanele studiate a fost de statut nobiliar. Totodată, acest detaliu poate fi folositor în deosebirea persoanelor cu același nume.

⁹ Vezi la anexe.

¹⁰ Aranjat astfel de bibliotecarii Colegiului Reformat.

Categoria *Funkció/bivatal* (Funcții) este una dintre cele mai interesante coloane din tabel. Întrucât prezintă domeniul de activitate al defuncților, găsim o gamă largă de ocupații. Printre sutele de preoți, profesori, medici, ofițeri și avocați, apar și meserii mai puțin importante. Printre persoanele decedate găsim și autorități locale, savanți, monarhi, autorități eclesiastice și copii.

În ceea ce privește confesiunile, acestea sunt prezentate în coloana *Felekezet/Vallás* (Confesii/Religii). Toate confesiunile din Transilvania sunt reprezentate în baza de date. Cum se prezintă și în Fig. 3, cele mai multe necrologuri provin de la persoanele de religie reformată (1.222 exemplare, 45%) și catolică (796 exemplare, 29%). Luteranii (56 exemplare), unitarienii (49 exemplare), izraeliții (28 exemplare), greco-catolicii (34 exemplare) și ortodocșii (4 exemplare) reprezintă un procentaj mult mai scăzut. 517 exemplare (19% din totalul documentelor) nu menționează apartenența defunctului la o anumită confesiune.

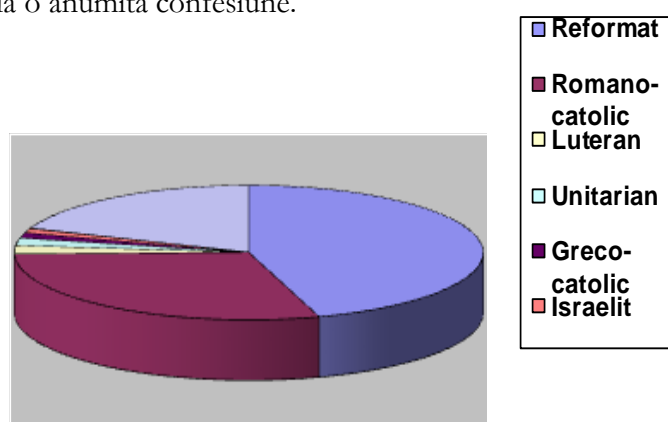

Fig. 3. Repartiția necrologurilor pe confesiuni

În următoarea coloană (*Elhalálozás dátuma*) apare data la care defuncții au fost înmormântați, în formatul AAAA.LL.ZZ. Chiar dacă necrologul nu menționează data morții, ziua ceremoniei de înhumare ne poate ajuta la stabilirea acesteia.

Locul înmormântării (*Temetés helye*) apare în majoritatea documentelor studiate. O altă informație importantă care se menționează în legătură cu cimitirele este apartenența acestora la o anumită confesiune.

În coloana *Megjegyzések* (Observații) au fost introduse informațiile suplimentare conținute de necrologuri, cum ar fi de exemplu dacă avem și exemplare scrise de mână, dublete sau cauza decesului. Pe lângă târgumureșeni, găsim un număr ridicat de persoane care erau din alte orașe, ceea ce asigură bazei de date varietatea geografică. În această categorie intră rude ale mureșenilor, soldați și ofițeri decedați în timpul războaielor mondiale și profesori din alte colegii reformate. Este interesant faptul că în colecție apar și cadre didactice care au predat la licee¹¹ aflate la mare distanță de Târgu-Mureș și de Colegiul Reformat. Acest fenomen se poate explica prin faptul că profesorii din localități diferite erau membri ai acelorași asociații și se cunoșteau. Colegiile din Regatul Maghiar țineau o legătură destul de strânsă, iar în cazul în care un profesor deceda, anunțul mortuar era trimis fiecărui colegiu reformat din Regat.

Perioada acoperită de documentele studiate este destul de largă. Primele exemplare provin din secolul al 18-lea,¹² cel mai timpuriu fiind cel al baronesei Bethlen Krisztina, decedată la data de 22 aprilie 1783 la Sângiorgiu de Pădure.¹³ Documentul cel mai recent (Bq- 18../ 1885/a) este dedicat medicului Steinmetz Márer Éva, înmormântată la 5 septembrie 1976 în cimitirul evreiesc din Târgu-Mureș.

¹¹ Biblioteca „Teleki - Bolyai” deține necrologuri din marea majoritatea a orașelor din fostul Regat Maghiar.

¹² 8 exemplare, toate aparținând aristocraților.

¹³ Documentul cu nr. 2556.

Fig. 4.
Repartizarea
necrologurilor pe
decenii

Segment temporal	Nr. decese	Procentaj
? - 1800	9	0,33 %
1801-1810	12	0,44 %
1811-1820	25	0,92 %
1821-1830	56	2,06 %
1831-1840	83	3,06 %
1841-1850	74	2,73 %
1851-1860	105	3,88 %
1861-1870	205	7,57 %
1871-1880	236	8,72 %
1881-1890	588	21,72 %
1891-1900	209	7,72 %
1901-1910	176	6,50 %
1911-1920	427	15,77 %
1921-1930	218	8,05 %
1931-1940	126	4,65 %
1941-1950	50	1,84 %
1951-1976	19	0,70 %
necunoscut	88	3,25 %

În ceea ce privește limba necrologurilor, din cele 2.706 de documente, 2.685 de exemplare sunt scrise în limba maghiară, 13 în limba germană, iar alte 8 în limba română. Limba latină este reprezentată numai prin scurte citate sau lozinci, folosite în cazul mai multor necrologuri catolice din prima parte a secolului al XIX-lea. Se găsesc și necrologuri bilingve (în limbile maghiară și română), respectiv un caz în care la moartea unei anumite persoane s-au tipărit două necrologuri cu text diferit, unul în limba maghiară, altul în limba română.

Concluzii

Colecția de necrologuri deținută de Biblioteca „Teleki - Bolyai” este semnificativă din mai multe puncte de vedere. În primul rând numărul ridicat de exemplare păstrate asigură un fond consistent pentru diferite

tipuri de cercetare. Cum anunțurile mortuare nu se păstrează mult timp de către cei care le primesc, aceste documente (în special cele emise în secolele precedente) sunt destul de rare. Astfel, prelucrarea acestor materiale este și mai justificată.

Baza de date nu servește numai drept material informativ pentru a facilita munca cercetătorilor, respectiv a bibliotecarilor, ci totodată are funcția de registru inventar. Întrucât în registrul principal se menționează doar numărul de documente inventariate la cota respectivă, tabelul Excel oferă o imagine mult mai clară asupra materialului deținut de bibliotecă. Tabelul permite totodată protejarea fondului propriu-zis, fiindcă documentele originale nu intră în contact cu eventualii factori de degradare.

Eficacitatea cu care se regăsește informația solicitată de cercetător este un alt beneficiu asigurat de baza de date. Datele cuprinse pot fi folosite în mai multe scopuri. De exemplu, cei interesați de istoria locală pot găsi informații importante pentru editarea unei cronologii locale sau a unui lexicon al personalităților din Târgu-Mureș. Cercetătorii care se ocupă de studierea ritualului de înmormântare sau de cimitire au și ei posibilitatea de a găsi date folositoare muncii lor. Istoria mentalităților, antropologia, teologia, sau genealogia sunt alte discipline care pot profita din folosirea informațiilor din tabel.

Anexa. Lista prescurtărilor folosite

- b. = *báró* = *baron*
cs. = *császári* = *imperial*
Dr. = *doktor* = *doctor*
főgimn. = *főgimnáziumi* = *gimnazial*
evang. = *evangélikus* = *evangelic*
g. kat. = *görög katolikus* = *greco - catholic*
gr. = *gróf* = *conte*
id. = *idős* = *senior*
ifj. = *ifjú* = *junior*
izr. = *izraelita* = *izraelit*
képv. = *képviselő* = *deputat*
kir. = *királyi* = *regal*
legid. = *legidősebb* = *cel mai în vârstă*
legifj. = *legifjabb* = *cel mai tânăr*
m. kir. = *magyar királyi* = *regal maghiar*
ny./nyug. = *nyugalmaozott* = *pensionat*
luth. = *luteránus* = *luteran*
orsz. gyűl. = *országgyűlési* = *dietal*
ort. = *ortodox*
özv. = *özvegy* = *văduv*
ref. = *református* = *reformat*
r. kat. = *római katolikus* = *romano-catholic*
tb. = *táblabírószági* = *tabla regală*
tem. = *temető* = *cimitir*
unit. = *unitárius* = *unitarian*
v. = *városi* = *orășean*

